

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН СӘНДІК - ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕРІНІҢ КӨРКЕМ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫНА БАУЛУ

Динара Рамазанова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
магистранты

Резюме

Искусство - главное средство эстетического воспитания. Потому что, искусство влияет на духовное развитие, мировоззрение и формирует человека. А образование об искусстве можно передать только через национальную историю искусства и культурную традицию.

Summary

The main of aesthetic education is art. Because art influences to spiritual development, world shapes of the man. And education of the art can be transferred through a national art history and cultural tradition.

Өнер- эстетикалық тәрбие берудің басты құралы. Себебі, өнер адамның рухани дамуы мен дүниетанымының қалыптасуына әсер етеді. Сонымен қатар жүйелі де жоспарлы білім беру арқылы ғана өнердің ұлттық тарихын және мәдени дәстүрін ұсынуға болады.

Халқымыздың замандар бойында жинақталған бай тәжірибесін, ақыл-ой тілегін, әдемі қол өнерін, инабаттылық сабақтарын жеткінішек қауымға дарыта алмасақ, осының өзі тәлім-тәрбие мәселесінде өтелмеген үлкен парыз болып қалмақ. "Халық өнерінің мұрасы" деген ұғым көп меселені қамтитын, әсіресе, халқымыздың ұлттық өнерінің дәстүрін жаңа биікке көтеруге ат салысу - осы арқылы өнерге қатысты барша мекемелер мен зиялы қауымның ортақ, мақсаты.

Мәдениет саласындағы жұмыспен қамтылу дегеніміз – халқымыздың әл – ауқатынан бірден көрініс табатын икемді жергілікті сұраныстың орасан зор қайнары» - деп елбасы Н.Ә.Назарбаев ерекше атап көрсетеді [1]. Олай болса, өркениетті елдер қатарынан орын алу үшін ұлтын сүйген, бәсекеге төтеп берер, жан - жақты дамыған тұлға қалыптастыру бүгінгі күннің талабы болып отыр. Осы орайда тұлға қалыптастыруда қойылатын ең бірінші талап, ұлттық өнер мен салт дәстүр, ана тілін меңгеру. Ұлттық өнерді меңгеріп қана қоймай оны қадірлеуі, сүйуі, өз елінің өнерін өзгелерге сыйлата білуі тұлғалық қасиеттің көрінісі.

Жаһандану дәуірінің лебі ескен, әлемді ақпараттар ағыны жаулаған, батыстық мәдениет өмірімізге дендеп енген қазіргі кезеңде ұлттық қасиетті, сын-сипатты сақтап қаларлық рухани күш-қуат беретін туған халқымыздың сәндік қолданбалы қолөнер мұрасы деп білемін. Ұлттық болмыс та, қолөнер мұрасы да барлығы тек ұлт сүйіспеншілігінен нәр алады. Олай болса, қазіргі уақыт талабы ұлтын сүйетін тұлға қалыптастыруда қолданбалы қолөнердің өзі айрықша рөл атқаратынын айтқым келеді. Сондықтан да, қазіргі таңда оқытумен білім беру саласындағы өзгерістер оқушылардың жеке басын дамыту мен сапалы білім беру, шығармашылық қабілеттерін дамыту мақсатында оқытудың жаңа мазмұнын, тиімді әдістерін үнемі іздестіруді талап етіп отыр. Білім беру саласындағы өзгерістер оқытуда оқушының танымдық, шығармашылық іс-әрекетін дамытуды, ақыл-ой дәрежесін көтеруді көздейді. Дегенмен ұлтын, дінін, тілін салт-дәстүрін қадірлейтін, білімді, білікті тұлға қалыптастыру мен қазіргі қоғамның жаңа тұстары арасында қарама-қайшылықтар туып отыр.

Бір жақтан жаһандану дәуірі өз талаптарын дәріптесе, екіншіден қаптаған шет ел кинолары, түрлі компьютер ойындары, балалардың санасын жаулап алғаны бәрімізге белгілі. Менің алға тартып отырған басты мәселем мектеп жасындағы балаларды ұлттық қол өнерге қызықтыру. Осыған орай мектепте сабақтан тыс үйірмелер ашу керек. Ол үйірмелерде балаларды ұлттық өнерге баулып отыру қажет. Себебі ол жерде баланың шығармашылық қабілеттері дамиды. Балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту және оны тәрбиелеу – бүгінгі таңдағы көкейтесті мәселелердің бірі. Шығармашылық – бүкіл тіршілік көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап, бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі. Бұған бүкіл халықтық, жалпы және жеке адамның шығармашылығы арқылы келдік. Әр жаңа ұрпақ өзіне дейінгі ұрпақтың қол жеткен жетістіктерін меңгеріп қана қоймай, өз іс-әрекетінде сол жетістіктерді жаңа жағдайға бейімдей, жетілдіре отырып, барлық салада таңғажайып табыстарға қол жеткізеді. «Шығармашылық» деген сөздің төркіні, этимологиялық «шығару», «ойлап табу» дегенді білдіреді. Демек жаңа нәрсе ойлап табу, сол арқылы жетістікке жету деп түсіну керек. Философиялық сөздік: «...шығармашылық – қайталанбайтын, тарихи қоғамдық мәні бар, жоғары сападағы жаңалық ашатын іс – әрекет, - деп түсіндіріледі. Көрнекті психолог Л.С.Выготский «шығармашылық» деп жаңадан ашатын әрекетті атаған. Ал осы мәселені терең зерттеген

психологтардың бірі Я.А.Пономарев оны «даму» ұғымымен қатар қояды. Өйткені жаңалық, әсіресе интеллектуалдық тұрғыда болса, ол баланың психикасын жаңа сапалық деңгейге көтереді деп есептейді. Баланың шығармашылығын дамытатын оқытушының өзі шығармашылықпен айналысып жұмыс жасауы керек. Әр оқытушының алдындағы сәулелі мұрат шәкіртіне білім, тәрбие беріп қана қоймай, әр баланың «менін» ашу. Сол «менді» шығармашылық тұлғаға айналдыру. Күллі ғажайыптың ішіндегі ең тамашасы – жақсы тәрбиеленген адам. Баланы жоғары деңгейдегі білім мен адамгершілікке баулитын оқытушының бойында барлық асыл қасиеттер табылуы тиіс. Өйткені, оқытушы бала болмысын, жүзін көріп түзелер айна іспетті. Бала қабілетінің ашылуы үшін оқытушы жаңашыл, білімді, іскер, қабілетті, жауапкершілікті сезімтал, жаңа технологияны толық меңгерген, өз ісінің шебері болуы керек. Оқу мен тәрбиенің егіз екенін бір сәт те естен шығармаған жөн, соның нәтижесінде ғана сапалы білім мен саналы тәрбиеге қол жеткізуге болады. Ол жайлы Әл – Фараби: «Адамға ең бірінші білім емес, рухани тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның барлық өміріне апат әкеледі»-деген.

Адамның ғажайып мүмкіндіктерінің ең биік шыңы-қолөнер. Қолмен жасалған туындылар. Адамдар бағзы заманнан бері қолөнер арқылы небір асыл, тарихи туындыларды мұра етіп қалдырған. Қаншама ою-өрнек тасқа қашап салудың, бояумен салудың, асыл тастармен безендірудің түрлі жолдары жетілдірілді. Тарихта өнер адамдары неге ел жадында сақталады? Себебі олар адамзат үшін мәңгі тарихи құндылықтарды жасайды. Осы құндылықтарды, біз жас ұрпаққа оқытып үйретуіміз керек. Кез-келген қолөнердің шығармашылық ізденіс екені ақиқат. Қазақ халқының дәстүрлі қолөнері 18 түрлі. Олар негізінен мыналар: ағаштан бұйымдар жасау, жүннен бұйымдар жасау, арқан- жіп есу, киіз басу, киізден бұйымдар жасау, кілем тоқу, теріден бұйымдар жасау, сүйектен, тұяқтан және мүйізден бұйымдар жасау, металдан бұйымдар жасау, ши тоқу, ер тұрман жасау, кесте тігу, киім тігу, аяқ-киім тігу, сабын жасау, бояу жасау. Қазақ қолөнерінің бір ерекшелігі ол ерлер, әйелдер айналысатын болып екі топқа бөлінген. Әйелдер- киіз басып, кілем мен ши тоқып, кесте тіксе, ал ер адамдар жиһаз бен жабдық, ат әбзелі мен қару-жарақ тәрізді заттарды жасайды. Қазақ қолөнерінде жас жеткіншектердің ой өрісі мен білімін, дүниетанымын кеңейтуде ою-өрнектің алатын орны айрықша.

Этнограф ғалымдардың пайымдауынша осы уақытқа дейін ою-өрнектің 200-дей түрі анықталып отыр. Соның ішінде мүйіз тектесі қазақ ою-өрнектерінің төркіні деп саналады. Біз осындай ұлттық қолөнеріміздің маңыздылығын жас өспірім балаларға осы күннен бастап дәріптеп айтуға тиіспіз. Бірақта салыстырмалы түрде ойланып қарасақ, Парсылар мен Түркімендердің қолөнер саласында атақ данқы жоғары болып тұрғаны шындық. Бостан босқа «біздің бабамыз мықты болған, атамыз алдына жан салмаған» деп мақтанып жүруге болмайды. Сол үшін біз қазақ қолөнерін олардікінен асып түсетіндей етіп шыңдауымыз керек. Сәндік қолданбалы өнерімізді бағалай білуіміз қажет. Абай атамыз құндылықтар мен өнерді бағалау жайында «мал - бір тұтам, өнер - мәңгілік» деген екен. Осыған қарап өнер адамы өзін-өзі қадірлеу тұрғысынан үлгі болары анық. Халқымыздың ғасырлар бойы жалғасып, көп сынақтан өтіп, сұрыпталған озық тәрбиесінде негізгі түйінін педагогикалық тәжірибеге қолдану.

Қазіргі уақытта мемлекетіміздің тәуелсіздігін нық ұстап тұру мақсатымен жүргізіліп жатқан шараларға қатысты ұлттық мәдениеттің қайта өркендеуіне кеңінен жол ашылды. Бұл мақсатқа жету үшін жалпы білім беретін қазақтың ұлттық мектебін қалыптастыру керек. Ал, ұлттық мектепті қалыптастыру үшін – қазақтың дәстүрлі көркем мәдениетінің тәрбиелік мүмкіндігін жас ұрпаққа эстетикалық тәрбие беруде тиімді пайдалану керек. Халқымыздың сан қилы ерекше мәдениеті мен бай тарихын білмей бүгінгі тәрбие жүйесін қалыптастыру мүмкін емес. Менің ойымша орта білім берген мектептерге қазақ халқының сыр-сипатын танытар пәндер, факультативтік сабақтар енгізілу керек. Осыған байланысты ұлттық қолөнерді танытатын оқу-әдістемелік құрал шығарылса. Ол оқушылардың шығармашылық және танымдық мүмкіндігін дамытады, олардың эстетикалық талғамына, көрегендігіне, жалпы еңбек тәрбиесіне игі әсер етеді. Оқу-әдістемелік құралдың ерекшелігі, оқушыларды адамгершілік және әсемдікке баулып, ұлттық өнерді дәріптейтін мұражайларға барып, қол өнермен айналысатын мамандарымен кездесіп тұруды талап етеді. Сәндік-қолданбалы өнерінен жарыстар өткізу, оқушылардың таңдамалы жұмыстарынан көрме ұйымдастыру сияқты жобалар білімдік және тәрбиелік орны ерекше зор деп білемін.

Сондықтан да ғылымға талабы бар жас маман ретінде осы ғылыми жұмысымының жалпы мазмұны халық өнерінің дәстүрінен

және ұлттық өнерді оқытып үйретудегі түрлі әдістемелік іс-тәжірибелермен толықтырып, эстетикалық таным-білімінің, педагогикалық тәжірибенің жиынтығын бір арнаға түсіріп, болашағы зор ұлттық өнерімізге азда болсын өз үлесімді қоссам деген оймен жаздым. Бұл тақырыпты алуда көздеген мақсатым қазақ балаларының Отанға деген сүйіспеншілігін, патриоттық сезімін арттыру және қазақтың қолөнерін үйрету, түсіндіру, жалғастыру. Оқушыларға егемендіктің қадірін білуге, оны бағалауға аз да болса үлесімізді қосу. Осының барлығы жалпы адамзат өнерінің бүгінге дейінгі жүріп өткен жолының қалыптасу кезеңдерінің көркем тарихындай әсер етеді. Ендеше бізге дейін сұрыпталып, әбден байып жеткен ұлттық өнерді белгілі дәрежеде халық тарихын іздеу қажетті жағдай. Әдетте халқымыз "өнер сарқылмас қазына" дегенді жиі айтады. Оған дау жоқ. Сонымен бірге ол жанды құбылыс. Ол-халықпен бірге дамып, елдің күнделікті тұрмыс-тіршілік кезінде қызметтік қажеттілігіне орай жана сапаға йеленіп, толығып, байып отырмақ.

Адамзат баласының көктем сияқты көктеуі - балалық шақ. Мектеп кезеңі де осындай заңдылыққа бағынады. Алғашқы дүниетаным, мінездің қалыптасуы, білім мен өнерге деген алғашқы көзқарас, өмірден өз орнын іздеу де осы кезеңде қалыптасады. Келешектің көркі боларлық мемлекетаралық қатынастар, әр түрлі ғылым мен өнер саласында ашылатын таңғажайып жаңалықтар осы мектеп партасынан бастау алады.

Сөз соңында айтарым «ұстазы жақсының ұстамы жақсы» деген мақал орынды айтылған. Сондықтан мектептегі оқушыларымызға өнегелі тәрбие, өмірде, өнерінде пайдаға асатын дұрыс білім бере білейік, ұстаздар қауымы. Сонда ғана қандай сынақ болса да, сынақтардан сүрінбей өтетіне сенемін.

Қолданылған әдебиеттер:

1. «Н.Ә.Назарбаев: Егеменді Қазақстан», 2001жыл, 31 қаңтар.
2. Ш. Әбдуәлиева. Халық қолөнері. Алматы, 1992 г.
3. А. Марғұлан. «Казахское народное прикладное искусство». Алматы, 1986